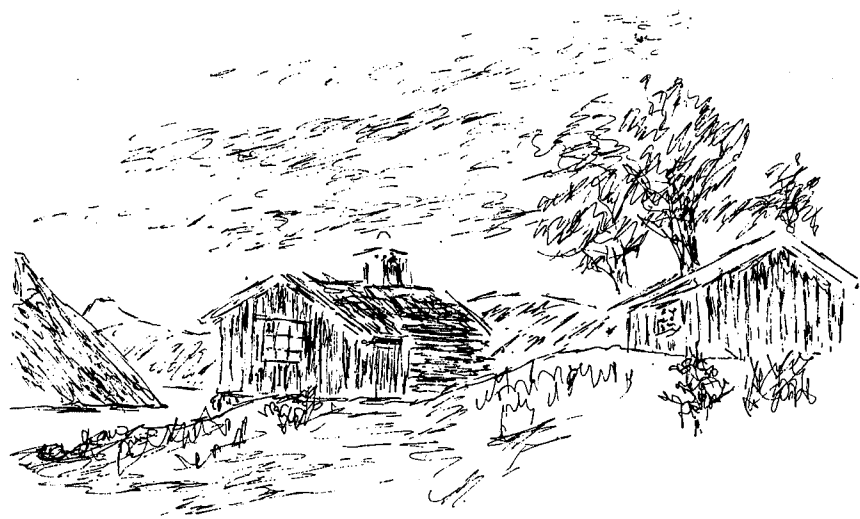

— Og Jambakken ligger som før. Her satte du i gutte- og unge ungdomsdager rypesnarer. — Ingen steder klang fjell-loens klagende toner så stemningsfullt som her. Og ingen steder hadde så rød en solnedgang som Jambakken. Herfra kunne du i klare sommerkvelder formelig se at sola sank i havet som et flammende ildhjul, mens fjellene i vest var rammet inn i rødglødende stråler.

Men nå avsted, avsted. Ned Grennelia. Vinden piper om ørene, granbar og bjørkeris pisker deg i ansikt og håndledd. —

— Så sitter du til slutt i den kjente og kjære stua på Dahle, der så mange gode og lyse minner vekker deg opp som av en årelang søvn og fører deg tilbake til barne- og ungdomsårene da du fløy omkring her i stuer og uthus, i skog og mark.

På ski med Johan Falkberget

AV HAAKON ODD CHRISTIANSEN

Til fjells på ski: det kan være så mangt. For de fleste er vel skiturene hovedsaken. De er glade for sol over viddene. Men de *må* ut i løypa også når skydekket henger lavt og nordasnoen biter i kinnene. — Mange ser fram til noen dager på hytta, og regner med en rikelig porsjon innendørs hygge i tillegg til friluftslivet. — En stor flokk er det nok også som foretrekker hotell-ferie, og som kanskje legger større vekt på dansekvelder og muntert samvær enn på å få luftet skiene.

Men ett har vel alle til felles: gleden over å kunne koble av i frisk fart i skogen eller over vidda, — helst med blå himmel over.

Kanskje en og annen har med seg impulser til å oppleve noe mer i fjell-ferien enn det vi alt har nevnt.

Den som går i øvre Gudbrandsdalen og i Jotunheimen, vil gjerne gjøre det med Peer Gynt i tankene. I de samme traktene vil nok også mange være klar over at de følger i sporene etter en av våre første virkelige fjellvandrere: Aasmund Vinje.

Tanken på Vinje vil også melde seg om turen går til Telemarksfjella. Der vil vel også Kivlemøyane og andre skapninger fra folkeviser og sagn, leike i fjellturistens fantasi.

I Østerdals-skogene finner vi minninger om Østerdalskongen og om Jacob B. Bull, — og kanskje om einstøingen i Kolbotn, Arne Garborg.

Trollheimsfarerne vil kunne føle at de ikke er langt unna de trakter, der Inge Krokann ga gammeltida nytt liv gjennom sine skildringer av ætta fra Lo i Oppdal.

De som møter fjellet med en bakgrunn i diktning eller i folkelig kultur, de har sjansen til å oppleve noe mer enn alle de gleder som

friluftslivet kan gi. Men det er vel et fåtall som fullt ut kan oppleve fjell og skog på den måten.

Vi har likevel ett landskap i Norge, der også de historiske og litterære assosiasjoner er — om ikke allemanns, så iallfall «mangemanns» eie: Rørosvidda, som vi alle forbinder med koppergruvene og med Johan Falkbergets diktning.

På fjelltur i dette landskapet vil noen hver kunne ha en følelse av at skikkelser fra Falkbergets dikteriske univers ikke er langt unna.

Mange turister setter uten videre likhetstegn mellom Røros og Falkberget. Fjellets dikter var ikke alltid like glad for det. Han syntes iblant at leserne burde kunne oppfatte såpass av miljøskildringen at de f.eks. var klar over at handlingen i «Nattens brød» for en vesentlig del utspilles i Haltdalen. Eli Sjursdotter kom fra Ålen. Jøns fra Bodmyran vandret mellom Sextus-gruva og bersrommet ved Aursundsjøen. Og endelig: i Falkbergets kortere fortellinger streifer vi over viddas skiftende landskap, fra Buhogna til grensefjella, fra Hummelfjell til Storskarven. Likevel er det nok igjen til Røros: i fortellingen «Sol», i «Den fjerde nattevakt», og i «Christianus Sextus».

Alle som har lest noen av Johan Falkbergets bøker, har opplevd dette: at en tur på Bergstaden eller ut til en av gruvene på en forbausende måte kan gi nytt liv til det de har lest.

En av de turene som er rikest på slike assosiasjoner, er «berse-
renn-løypa» fra Rugeldalen til Røros. Noen hundre mennesker går den hvert år. De som deltar i konkurranse-klassene, har neppe noen følelse av at løypa skiller seg ut fra dusinvis av andre. Men alle de som kan ta seg god tid på turen, må ofte være fristet til å stanse, og la tankene følge andre veier enn dem som er merket med røde løypebånd.

Starten foregår nede på Rugla, like nord for Rugelsjøen. Og allerede der har vi sjansen til å møte den første kjenning. Romanen «Bjørneskytteren» begynner med å fortelle dette: «I grålysningen tredje søndag i advent anno 1679 kom Sjur Sjursen fra Halgutusveen på tjærebredde finn-ski sørover Rugla.»

Mange vil huske at både «Bjørneskytteren» og «Eli Sjursdotter» stort sett foregår i disse traktene: Ratvollsetra og Gammelvollen under Storkletten er aktuelle navn. Men først og fremst vil en huske

at Eli var datter til Sjur fra Halgutusveen, — og at hennes kjærlighetshistorie begynte på Rugelsjøsetervollen. Dagens bersrenner vil derfor krysse Elis spor mange ganger i lia opp fra Rugla.

Samtidig kan han ikke unngå å huske på at Johan Falkberget på en særlig måte var på heimebane i disse romanene. Den gamle steinmasstua «inni Tronddala» eller på Falkberget, som garden er blitt hetende, vil for mange stå som et levende minne om Eli. Og både Ratvollen og Falkberget aner dagens bersrenner i bjørkeskogen en kilometer eller to lenger sør.

Nå er det ikke Eli, men en annen kvinneskikkelse bersrenneren oftest vil ha i tankene den første halvdel av turen: An-Magritt! Særlig i første bindet av «Nattens brød», — det som hun har gitt navn til —, møter vi henne ofte i dette landskapet. Hun kom vel — med Hovistuten for malmlasset — med Rugelsjø-lia, for så å fortsette langs Rugla nordover mot Cornelia smeltehytte.

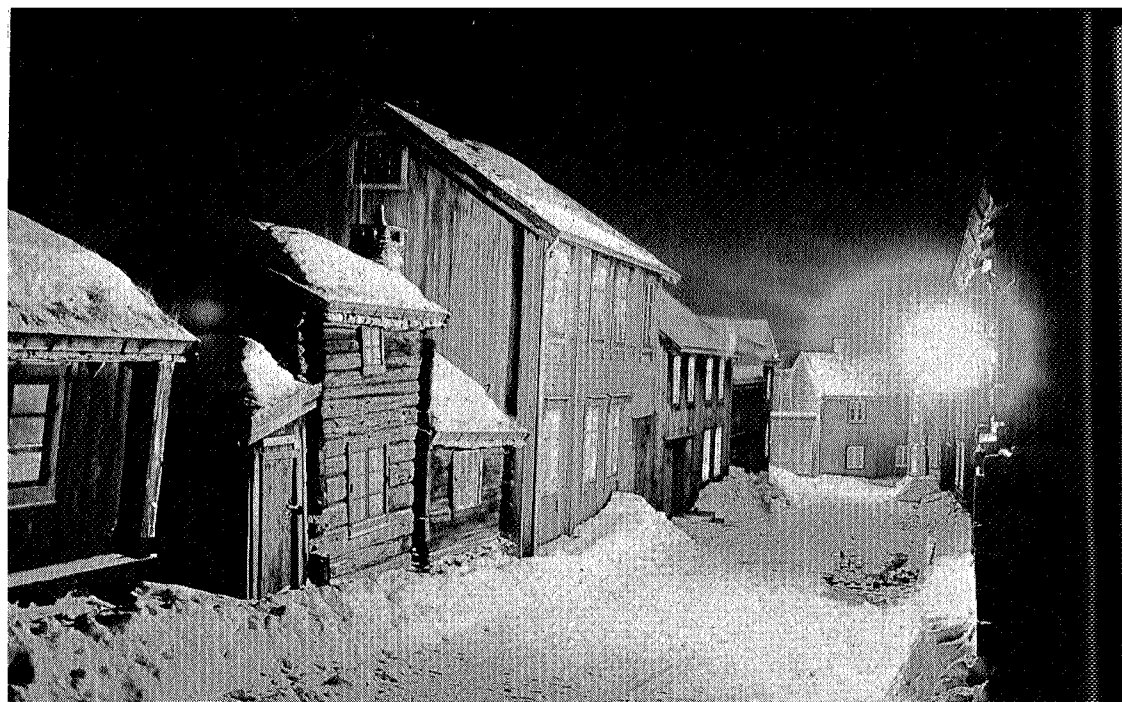
Men særlig oppe ved Orvsjøen synes jeg An-Magritt og de andre malmkjørerne fra gammeltida blir levende for én. Falkberget har ofte fortalt hvordan de slet seg fram over sjøen, med den strie nordavinden piskende mot seg. Uendelig lang måtte sjøen synes da.

Flere ganger i det første bindet av «Nattens brød» får vi rystende skildringer av brutaliteten i miljøet omkring An-Magritt, og av blodslitet i malmveien. Ett av de sterkeste inntrykkene av det får vi i et kapittel der malmkjørerne kommer fram til smeltehytta samtidig med at det er gudstjeneste nede i Haltdalen. Kulden og slitet har lammet både kropp og sinn:

«Da det ringte sammen fra tårnpluggene kom An-Magritt kjørende med et malmlass fra Arvedals mine. Hun leiet oxen etter horntaumen. Husuen og plokkstakken var fullføket. Håret strittet rimfrosset fram fra kysen. I desperat og gråtkvalt latter svingte hun staven foran seg og banet vei mellom de sjanglende soldater. Fól dokk tu vega, ropte hun.

En vill tross glimtet i de røde oppsvulne øyne.

I kaldsnoen oppe på den lange Orvsjøen nødtes hun late vatnet der hun satt i malmkarmen. Hun torte ikke stå av — det gjaldt bare å komme over isen og ned i vierkjerrerne — i ly for drevet. Helt sanseløs dengte hun oxen til den slo hodet i været og begynte å raute så góvet sto ut fra mulen.

Vinternatt på Røros.

(Foto: Kjell A. Olsen)

Okserauten lød som nødrops. hun angret det — gråt og angret og ropte til den It vær sint på meg! Hører du okstamp! Vør it sint på meg da! Jeg fryser så!»

Landskapet omkring Orvsjøen vil mange også huske fra en av de tidlige romanene: «Sol». Den forteller bl.a. om den unge stigeren Brodd-Sølle, som her inni fjellet ble forelsket i samejenta Siri. Varvollhaugene, Fjellsjøene og Orvsjøen er navn en støter på i «Sol». Og Varvollsetrene stryker vi tett forbi på turen vår.

Johan Falkberget har engang skildret dette landskapet slik morfaren må ha opplevd det da han satt i helgevaktstuggu oppe på Muggruva. Fra bersrenn-løypa ser en det forresten i nesten samme perspektiv: «Herfra ser vi Aarvsjøen og Aarvsjølien, — et utsyn som især sommers dag er noget nær enestaaende i sit slag. Ja, her har vi noget av selve sagaen for øiet. Hvor ofte har jeg ikke som barn staat i denne stue med ansigtet klemmt op mot de smaa ruter og set fortiden drage forbi i stort og pragtfuldt optog: bergmænd i hudbukser og toplue. . . .»

På vestsiden av Orvsjøen stikker det fram et nes i mange underlige buktninger. Det er Tullodden. Der møter vi mange ganger

far til Siri, Sevrillen. Han henger ennå fast ved samenes gamle religion, og her ute på Tullodden var det han ofret til finneguden Horagales.

Vel — slik kan én filosofere på turen ned mot Orvsjøen.

Hvis du har øye for landskapet omkring, vil du konstatere at du har Muggruv-kampene et par kilometer nordvest for løypa. Det minner deg kanskje om Falkbergets fornøyelige eventyr om Hognajutulen og hans opplevelser oppe i Muggruva.

På din venstre hånd har du Litjkletten, — Falkbergets tidligste litterære sugett. Det første han fikk trykt, — i «Fjell-Ljom» var en liten fortelling, «Hyttene under Vesleklætten».

Mer ruvende reiser Storkletten seg idet du kommer fram mot Orvsjøen. Sextusfjell blir den ofte kalt, — etter det gruveanlegget som har gitt navn til en av de store romanene til Johan Falkberget. Og snart ser du steinveltene på Sextus-gruva under det tynne snølaget. Litt etter krysser du det som er igjen av anlegget. Og tankene tar fart. Her var det «den gale bergløytnant», Adam Salomon Dopp, startet sitt fantastiske foretak — i konkurranse med det gamle gruveselskapet.

Kanskje du aner også Peder Monsen Rugelsjøens skikkelse i bakgrunnen, — mannen som vel hadde finnerretten til denne gruva. — Hvis du pustet ut et øyeblikk i stigningen opp Rugelsjølia, fikk du vel forresten et glimt av garden hans nede ved sjøen.

Slik Falkberget har fortalt historien om gruveanlegget Christianus Sextus, er det rimelig også å huske på de 13 jemtene som fikk arbeid her, — og først og fremst på den glade smeden Jøns fra Bodmyran. Han er en av de mange romanskikkelser som dikteren nok har kjent seg i slekt med.

Endelig ligger det vel nær å minnes at det var hit opp til Sextus Johan Falkberget kom som vaskarryss, i 9 års-alderen.

Mens tankene har vært opptatt av dette, er du kommet en god bit forbi Sextus-anlegget, og ser fram mot det gamle gruvekomplekset som omfatter Kongens gruve og Orvedalsgruva, — eller Arvedals Grube som det står i de gamle protokollene.

Her løper mange tråder sammen: Fra «Nattens brød», fra «Sol», fra mange av Falkbergets mindre fortellinger, — og fra «Den fjerde nattevakt».

Ja, for hvis vi kan si at vi gikk den første delen av bersrennløypa i følge med An-Magritt, så kan vi med like stor rett si at vi på den siste etappen har som følgesvenner presten Benjamin Sigismund og hans klokker, den livskloke smeden Ol-Kanelsa. Det var riktignok en midtsommerdag de to vandret hit opp til Arvedal, men vi kan likevel ha en følelse av å gå i fotefarene deres.

Ellers må vi vel si at den etappen som nå står igjen, ikke er så spekket med Falkberget-minner. En episode vil du kanskje huske: den fornøyelige scenen der presten og klokkeren tar seg et bad nede ved Orvos-brua.

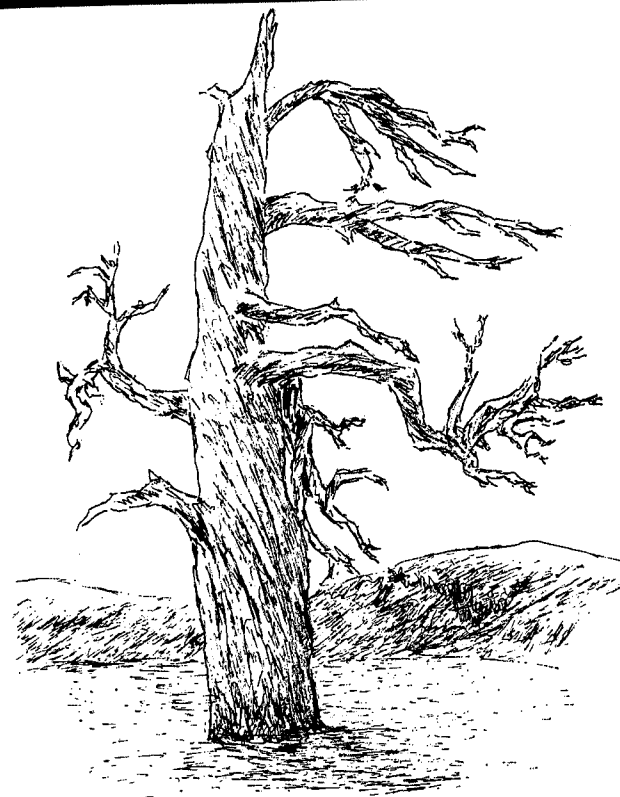
Men på vei opp myrdraget mot Vola er det trolig mer vår tids fjell-landskap og Bergstaden i arkitekturvernåret 1975 som opptar tankene.

Likevel: fins det en skitur som kan romme så mange minner fra bøkens verden og gi så mye av litterær gjenopplevelse, — som nettopp denne?

Seks av Johan Falkbergets romaner har vi vært i nær kontakt med: Foruten de to om Halgutusve-folket, er det «Sol», og de tre siste store romanene: «Den fjerde nattevakt», Christianus Sextus» og «Nattens brød». Under veis har vi også streifet et ukjent antall av Falkbergets mindre fortellinger.

Mange vil kjenne seg igjen, kanskje hele veien, på denne turen gjennom Johan Falkbergets rike.

De som ikke har prøvd løypa, skal unne seg den opplevelsen det er å møte fjellet på denne måten: ett av de fineste og mest skiftende landskaper i Trøndelags rike fjellverden. Og et landskap som er tettere befolket med minner og tradisjoner om diktning og arbeidsliv enn noe annet sted i den norske fjellheimen.

Gamle gubber

På turer i fjellet har sikkert alle stanset ved gamle furukrager som står der med tørre sprikende grener og er vadmelsgrå fra rot til topp. De er maleriske og monumentale og de synes alle å ha en historie å fortelle. De begynte sitt liv da våre oldefedre med mange tipper foran levet og siden har de stått på sin plass og sett slekter i mange ledd ferdes i terrenget. Det kunne være krøtter på beite, markaslått eller jakt og fiske som trakk folk tilfjells. Vokste furuen langt fra bygda var risikoen for å bli hugget liten. Da kunne furuen stå der og la livet langsomt ebbe ut. Vær og vinn grånet kjempen, men der var god marg i skrotten og slike grå gubber kan bli stående i hundre år. De vitner om et langt perspektiv i tilværelsen. For alle som føler respekt for alderdommens verdighet, er det naturlig å stanse et øyeblikk ved den gamle gubbe og betrakte ham i ærbødighet.

Men en dag må selv den seigeste furu segne om. Lyng og mose vil tilslutt dekke gubben, men ennå i mange år vil man se at her hviler en av fjellets gamle kjemper.